

УДК 37.037

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Бондаренко Н.А., Дубоград А.О.

Донбаський державний педагогічний університет

Статтю присвячено аналізу процесу формування моральних цінностей у студентській молоді в умовах навчально-виховного процесу сучасної вищої школи. Розглянуто основні педагогічні принципи, що забезпечують успішне моральне становлення особистості. З'ясовано, що найкращі результати забезпечуються в умовах застосування культурологічного підходу до розробки змісту й організації навчально-виховного процесу. Проаналізовано етапи формування моральних цінностей та запропоновано конкретні засоби їх формування. Досліджено основні складові культурологічного підходу як основи формування моральних цінностей у сучасній студентській молоді.

Ключові слова: мораль, моральні цінності, вища школа, культурологічний підхід, принципи навчання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах перед вищою освітою ставляться нові завдання, які потребують нових підходів до організації й змісту навчально-виховного процесу у вищій школі. Суспільство ХХІ століття вимагає від вищої школи не лише формування висококваліфікованого професіонала, але й розвитку самоцінної особистості, здатної до ефективного саморозвитку і водночас активно залученої в соціальне життя. Баланс між цими двома напрямками морального виховання і становить основу виховного процесу в сучасній вищій школі. Сьогодні все ще залишається невирішеним ключове питання морального виховання студентської молоді, а саме визначення того набору необхідних моральних якостей молоді та співвідношення між цими якостями, які найкраще відповідали б потребам сьогодення. Отже, питання визначення змісту та основних напрямів морального виховання є актуальним та має конкретний практичний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми моралі та морального виховання були предметом вивчення європейської філософії ще з часів античності. Особливої актуальності ця проблематика набула в ХХ столітті у зв'язку із глобальними подіями, що поставили в центр уваги науковців мораль як основну запоруку збереження світової цивілізації. Водночас активізувались і дослідження в галузі морального виховання студентської молоді. Серед вітчизняних педагогів цій проблематиці приділено значну увагу в дослідженнях В. Сухомлинського, А. Макаренка, Г. Ващенко, І. Гераймович, І. Грязнова, О. Іванюшкіна та ін. Вказані автори ґрунтовно розробляли такі проблеми, як моральний ідеал особистості, засоби та методи, моделі морального виховання, формулювали конкретні пропозиції щодо вдосконалення системи морального виховання у вищій школі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на в цілому достатню розробленість вказаної проблеми, залишається не вирішеним такий важливий аспект, як визначення ядра найбільш необхідних моральних якостей в умовах сьогодення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначити та обґрунтувати зміст найбільш необхідних моральних якостей студентської молоді в умовах сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Моральне виховання в умовах вищої школи в Україні спирається на розроблені вітчизняною педагогічною наукою принципи особистісно орієнтованої освіти, розвитку цілісної особистості, індивідуалізації виховного й навчального процесу. Вагомі переваги для реалізації задач морального виховання забезпечує культурологічний підхід, що має метою всебічну участь студентської молоді не лише в процесі вивчення, але й в активному відтворенні та примноженні національної культури. З цією метою здійснюється розробка базових принципів та змісту освіти відповідно до вимог загальнолюдських та національних культурних цінностей. Метою такого підходу є забезпечення активного засвоєння студентами як ціннісної складової національної й загальнолюдської культури, так і конкретних способів реалізації цінностей в повсякденному й суспільному житті.

Необхідною передумовою реалізації культурологічного підходу є застосування принципів системно-діяльнісного підходу до організації навчально-виховного процесу. Серед цих принципів ключовими є розробка змісту навчально-виховного процесу з урахуванням внутрішніх системних зв'язків між його компонентами та організація активної практичної діяльності як способу виховання та засвоєння знань. Вагомим чинником успішної реалізації культурологічного підходу до морального виховання є також розуміння необхідності дотримання особистісно орієнтованого підходу до процесу виховання, коли студент вступає повноцінним суб'єктом процесу виховання та сприймається як повноцінна особистість, а основною метою виховання є розвиток особистості студента у відповідності з його власними цілями.

В процесі формування моральних якостей студентської молоді необхідним завданням є забезпечити єдність аксіологічного, гносеологічного та практичного етапів формування кожної з конкретних моральних якостей. При цьому на етапі аксіологічного засвоєння відбувається формування особистісної необхідності пошуку та опанування конкретної моральної якості, тобто усвідомлення всього кола проблем, які вирішуються в суспільному житті наявністю певної моральної якості. Це завдання вирішується насамперед через залучення студентів до проявів і феноменів загальносвітової та національної культури, які

спонукають особистість звернутись до вищих духовних цінностей та усвідомити їх включеність в структуру національної культури й необхідність в особистісному житті. Конкретними засобами такої роботи має бути якомога ширше включення феноменів культури в навчально-виховний процес, як під час аудиторної роботи, так і в під час різноманітних виховних заходів.

На етапі гносеологічного опанування моральною якістю відбувається процес пізнання змісту певної моральної норми, процесу її формування, варіантів практичного застосування тощо. Моральна якість має бути розкрита в процесі навчання та виховання в системі інших феноменів культури, у взаємозв'язку із науковим знанням, мистецькими практиками, релігійними віруваннями, історичним розвитком суспільства тощо. Мають бути залучені різноманітні способи поширення знань, в тому числі сучасні інтерактивні, а також забезпечено усвідомлення студентами сучасності моральних цінностей в умовах культурного процесу сьогодення.

Етап практичного опанування моральною якістю передбачає засвоєння навичок конкретного дотримання певної моральної цінності у власному житті. Саме на цьому етапі має відбутись перехід певної моральної якості із сфери теоретичного знання до сфери особистісних життєвих сенсів, що визначають повсякденні суспільні відносини, процес самопізнання особистості та формування нею власної життєвої стратегії. При цьому відбувається процес перетворення суспільних моральних норм на індивідуальні.

Практична діяльність із формування моральних якостей студентської молоді в процесі навчання й виховання в рамках вищої освіти має відбуватись безперервно і бути включеною в контекст всіх складових навчально-виховного процесу. Як під час аудиторних занять, так і в процесі різноманітних виховних заходів необхідно активно використовувати різноманітний теоретичний та практичний матеріал із арсеналу світової та національної культури з метою формування моральних цінностей. Це формування має відбуватись послідовно в три етапи залежно від загального рівня соціалізації молоді людини. Перший рівень соціалізації і відповідно перший рівень формування моральних якостей передбачає усвідомлення необхідності узгоджувати власні інтереси із інтересами найближчого соціального оточення (родини, друзів тощо). Відповідно моральні якості формуються на цьому рівні відповідно до інтересів малої групи. Такий рівень соціалізації можна назвати базовим і на момент вступу до вищого навчального закладу він вже має бути сформованим. Моральні цінності на цьому етапі виступають як базові і відтворюються в безпосередній діяльності за принципом зумовлення – індивід очікує винагороди за позитивний з точки зору суспільства вчинок або покарання за негативний, на особистісному рівні цінності ще не закріплені та нестійкі. На цьому етапі всі зусилля педагогічного колективу мають бути спрямовані на закріплення моральних цінностей в структурі особистості ті поглиблене розуміння необхідності їх дотримання для індивідуального розвитку.

На другому етапі формування моральних цінностей відбувається процес засвоєння моральних цінностей на особистісному рівні як власних цін-

нісних орієнтирів та сенсоутворюючих структур. На цьому етапі моральні цінності включаються в систему особистісних якостей, формуються стійкі зв'язки між моральними цінностями, стійкими мотивами поведінки, теоретичними знаннями гуманітарного змісту, навичками суспільної діяльності тощо. Відбувається глибоке усвідомлення самоцінності моральних якостей, їх зумовленості не скороминущими інтересами, а потребами саморозвитку і самоздійснення. Власне цей етап і є завданням процесу навчання і виховання у вищій школі. Відповідно навчально-виховний процес має бути побудований таким чином, щоб забезпечити реалізацію вказаного етапу засвоєння моральних цінностей, діагностику їх сформованості та необхідну корекцію за потреби.

Третій етап засвоєння моральних цінностей має своїм завданням перетворення моральних цінностей на складову частину особистісної культури індивіда, що складає підґрунтя для персональної життєвої стратегії. На основі моральних норм молоді людина в подальшому буде здійснювати власну життєву, професійну та екзистенційну програму, реалізуючи у власному житті певні переконання й цінності. Отже, на вказаному етапі в процесі навчання й виховання у вищій школі на основі вже сформованого переконання у важливості ціннісних моральних орієнтацій мають бути розвинуті конкретні навички реалізації моральних якостей в різних сферах життя. Особливий акцент слід робити на задачах саморозвитку й самовдосконалення, підкреслюючи співвідношення між ідеальним характером моральних рис особистості та конкретним рівнем їх сформованості на певному життєвому етапі.

Виховний та навчальний процес у вищому навчальному закладі, підкорений завданням формування й розвитку моральних якостей студентів в рамках культурологічного підходу, має ряд характерних відмінностей. По-перше, вся організація навчально-виховного процесу має відбуватись у відповідності з цінностями національної та загальносвітової культури. Методологія та цілепокладання освітнього процесу має забезпечувати вказані завдання, орієнтуючись на цінності гуманізму, індивідуалізації процесу навчання й виховання, створення середовища морального вибору. По-друге, має бути сформований чіткий науковий підхід до теорії виховання і навчання у відповідності із завданнями розвитку особистості в контексті національної культури, а також сформоване чітке розуміння сутності моральних якостей, їх специфіки в сучасному суспільстві, співвідношення із суспільною практикою тощо. По-третє, зміст навчання й виховання має бути розроблений у відповідності до поставлених задач. І, найголовніше, має бути розроблено поняття про структуру й сутність моральних якостей студентської молоді, що мають бути сформовані в процесі навчання у вищій школі.

Визначаючи коло головних моральних якостей, що мають бути сформовані в процесі навчання й виховання у вищій школі, слід перш за все проаналізувати етичні проблеми сучасного суспільства. Вітчизняними та зарубіжними дослідниками ці проблеми визначаються наступним чином. Перш за все, бурхливим розвитком технічних засобів творення й поширення феноменів культури, формуванням новітніх технологій визначається принципово новий спосіб відношень між природою і людиною. Перемога

людини над природою призводить до нового способу самооцінки особистості в контексті природи, а отже, переоцінки тих моральних якостей, що визначають роль людини в природі. Нового змісту набувають такі моральні риси особистості, як відповідальність, доброта, співчутливість тощо.

Так само сучасні соціальні процеси, в тому числі феномен глобалізації, а також розвиток технологій медицини й біології, спричиняють нове розуміння сутності життя й смерті, проблему перенаселення, евтаназії тощо. Ці аспекти визначають нове розуміння ставлення індивідуума до соціуму, стосунків між людьми, відношення до власного життя тощо. Відповідно мають актуалізуватись моральні якості, що визначають співвідношення індивідуального та суспільного та забезпечують самореалізацію людини в соціумі.

Глобалізаційні процеси, політика мультикультуралізму в європейському суспільстві, докорінні зміни в способі життя сучасних мегаполісів призводять до конфлікту із традиційними моральними цінностями. Відповідальність людини за збереження і примноження національної та загальносвітової культури поступається місцем споживацькому ставленню до культурних феноменів.

Слід відзначити, що головною метою морального виховання студентів має залишатись забезпечення особистісного розвитку кожного із них у напрямку переходу від розуміння сутності основних понять моральності та культури до формування стійких навичок спілкування в колективі й соціумі як способу практичної реалізації категорій моралі і насамкінець, до формування здатності самостійно ставити цілі власної освітньої й професійної діяльності. Кінцевим результатом процесу морального виховання і водночас основою для подальшої професійної та суспільної діяльності має стати сформованість здатності студентів до вирішення проблемних ситуацій етичного характеру, самоаналізу власної життєдіяльності з точки зору моральних цінностей та активного саморозвитку.

Культурологічний підхід до формування моральних цінностей передбачає наступні етапи реалізації вказаних цілей морального виховання:

- на першому етапі передбачається засвоєння моральних цінностей загальнолюдської та національної культури;
- другий етап передбачає спонукування усвідомлення студентами включеності особистості до національної спільноти як цілісної системи;
- на третьому етапі розуміння власної приналежності до національної спільноти має бути розширеним до розуміння власної єдності із усім людством;

Список літератури:

1. Ващенко Г.І. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників молоді і батьків / Г.І. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1999. – Т. 1. – 191 с.
2. Гераймович І.О. Шляхи формування моральних якостей особистості студентів у навчальному процесі / І.О. Гераймович // Створення системи менеджменту якості освітніх послуг у ВНЗ: матеріали наук.-практ. конф., (Луганськ, 24 квітня 2008 р.) – Луганськ: Альма-матер, 2008. – С. 23-31.
3. Грязнов І.О. Деякі аспекти моральнісного самовиховання курсантів. Ч. II. / І.О. Грязнов // [зб. наук. праць]. – Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2001. – № 18. – С. 123-127.
4. Іванюшкін О.В. Організаційно-педагогічні умови формування духовно-моральних якостей у студентів – К.: Лібра, 2008. – 116 с.
5. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину : твори у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т. 2. – С. 230.
6. Яременко П.С. Морально-духовне виховання сучасної молоді / П.С. Яременко – К.: Лібра, 2010. – 167 с.

– четвертий етап передбачає формування переконаності в єдності власної індивідуальності із світом природи, всесвіту в цілому;

– п'ятий етап має завданням розвиток навичок практичних проявів моральних цінностей в взаємостосунках із найближчим оточенням та суспільством в цілому;

– на шостому етапі мають бути сформовані бажання і здатність захищати моральні цінності у власному житті та в суспільній практиці, а також розвинути механізми відстоювання власних моральних цінностей без шкоди для оточуючих;

– сьомий етап є завершальним і передбачає оволодіння студентами навичками морального самовдосконалення та формування прагнення до цього.

Суспільна значимість морального виховання взагалі та у вищому навчальному закладі зокрема полягає в тому, що результатом формування моральних цінностей є досягнення системної єдності етичних знань, моральних почуттів та усвідомленої потреби у співвідношення власної діяльності із моральним ідеалом. Оскільки студент виступає рівноправним суб'єктом процесу морального виховання, має значення також значимість цього процесу для самого студента. Для особистості сенсом морального виховання виступає досягнення життєвої ситуації щастя, що може бути визначеном як набуття для людини сенсу власним життям, стан морального задоволення, усвідомлення власної значимості для себе самого та для суспільства.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна підсумувати, що в сучасному суспільстві ключовими моральними якостями, що мають бути сформовані в навчально-виховному процесі вищої школи, є цінності самоздійснення і самовдосконалення у сполученні із навичками толерантного співіснування та поваги до людей різних культур. Способів формування та розвитку таких якостей на сьогодні є досить багато, проте найкращі результати можна передбачити від застосування культурологічного підходу до розробки змісту процесу морального виховання у вузі. Сутністю культурологічного підходу є активне використання феноменів національної та загальносвітової культури у навчально-виховному процесі. При цьому надбання національної та загальносвітової культури мають використовуватись не лише в теоретичному аспекті, але й як інструменти та підґрунтя практичної діяльності студентської молоді із збереження та примноження культурного спадку. Перспективним напрямком подальших досліджень має стати розробка конкретних практичних порад щодо застосування вказаного підходу у навчально-виховному процесі.

Бондаренко Н.А., Дубограй А.А.

Донбасский государственный педагогический университет

ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Статья посвящена анализу процесса формирования моральных ценностей у студенческой молодежи в условиях учебно-воспитательного процесса современной высшей школы. Рассмотрены основные педагогические принципы, которые обеспечивают успешное моральное становление личности. Выяснено, что лучшие результаты обеспечиваются в условиях применения культурологического подхода к разработке содержания и организации учебно-воспитательного процесса. Проанализированы этапы формирования моральных ценностей с предложены конкретные средства их формирования. Исследованы основные составляющие культурологического подхода как основы формирования моральных ценностей у современной студенческой молодежи.

Ключевые слова: мораль, моральные ценности, высшая школа, культурологический подход, принципы обучения.

Bondarenko N.A., Dubogray A.A.

Donbass State Pedagogical University

FORMING MORAL QUALITIES FOR STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE MODERN HIGH SCHOOL

Summary

The article is devoted to the analysis of the process of formation of student youth's moral values in the conditions of the educational process of modern high school. The basic pedagogical principles were considered as the ways of ensuring the successful moral formation of the person. It was determined that the best results are provided in the conditions of application of the cultural approach to the development of the educational process' content and organization. The stages of formation of moral values are analyzed and concrete means of their formation are offered. The main components of the cultural approach were considered as the basis for the formation of moral values in modern student youth.

Keywords: moral, moral values, high school, cultural approach, principles of teaching.